

Batı Toplumlarında Dindarlık ve Cinsel Risk Alma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Derleme

LEVENT KIYLIOĞLU

Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst. Doktor Adayı
levent.kiylioglu@gmail.com

Öz

AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklara neden olma ihtimali bulunan cinsel davranış, sağlık bakımından riskli davranış olarak görülmektedir. Öte yandan dindarlık, dünya genelindeki insanların büyük çoğunluğu tarafından önemsenen bir yönelim, davranış ya da yaşam tarzıdır. Literatürde iç-güdümlü ve dış güdümlü olmak üzere iki çeşit dindarlık türünden bahsedilmektedir. İlki Tanrı'nın önemine inanmak şeklinde tanımlanırken, ikincisi ise diğer insanlarla beraber ibadet etme şeklinde tarif edilmektedir. Dindarlığın riskli cinsel davranış üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlayan araştırmalarda, bu etkinin genel olarak yaşa ve dindarlık türüne değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Öyle ki dindarlığın bu konuda gençlere göre ergenlerde, erkeklere göre de kızlarda daha koruyucu olduğu, dış-güdümlüye kıyasla ise iç-güdümlü dindarlığın etki düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu makalede ağırlıklı olarak Batı'da gerçekleştirilen saha araştırmaları çerçevesinde dindarlığın riskli cinsel davranışa olan etkisi sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Cinsel Risk Alma, HIV/AIDS

Abstract

A Review about the Relationship Between Religiosity and Sexual Risk Taking in Western Societies

This review intends to bring to the fore the results of studies conducted mostly in the Western societies with a view to ascertaining the influence of religiosity on risky sexual behaviors. Sexual behaviors that potentially cause sexually transmitted diseases such as AIDS are considered to be risky in terms of health. Religiosity is an orientation, mode of behavior or a life style which significantly influences the lives of most people in the world. In literature, there are two types of religiosity: intrinsic religiosity, which is defined in terms of the significance of the belief in God; and extrinsic religiosity, which focuses on worship attendance. Studies conducted to measure the influence of religiosity on risky sexual activity (i.e. unprotected sexual intercourse) show that its influence differs by age and the type of religiosity. Religiosity has been found more protective against risky sexual behavior in adolescents and girls compared with young adults and boys, and also the intrinsic religiosity appears to be more influential compared with the extrinsic religiosity. However, some studies have found that religiosity increases risky sexual behavior.

Keywords: Religiosity, Sexual Risk Taking, HIV/AIDS

Giriş

İnanç ve ibadetler bütünü olan dinler tarih boyunca birey ve toplum yaşamında önemli bir yer almış, bireyin davranışlarını küçük ya da büyük ölçülerde etkilemeyi başarmış ve kişilere hangi davranışının ne zaman ne ölçüde uygun olduğu ile ilgili uymaları gereken kültürel kurallar koymuşlardır. Bütün dünyada riskli cinsel davranış (örneğin kondom kullanmadan girilen cinsel ilişki) kesin tedavisi olmayan sağlık sorunlarıyla ilişkilidir. Bireyler tarafından içselleştirilen kültürel normların cinsel davranış ve riskli cinsel davranışlar üzerinde etkili olduğu bilimsel yazındaki araştırmalar tarandığında görülmekle beraber hangi tarz dindarlığın hangi tarz riskli cinsel davranış üzerinde hangi yaş grubundaki insanlarda ne derecede etkili olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Bu çalışmanın amacı dindarlığın ve dindarlığın bileşenlerinden olan iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlığın psikolojik araştırmalar çerçevesinde riskli cinsel davranış ile ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Araştırmalar büyük oranda Hıristiyanlık inancının egemen olduğu batı ülkelerinde ve kısmen Afrika kıtasında yaşayan ergenler ve genç yetişkin üniversite öğrencileri üzerinde, kısmen ise yetişkinler üzerinde yapılmıştır. İslam inancının egemen olduğu bölgelerde ve Türkiye’de dindarlığın cinsellik ve riskli cinsel davranışla ilişkisi bilimsel araştırmalarda oldukça kısıtlı yer almıştır. Bu nedenle dindarlık ve cinsel risk alma ilişkisi açıklanırken, Hıristiyanlık inancının hâkim olduğu bölgelerde yapılan araştırmalara değinilmiştir.

Bu bağlamda sırasıyla risk ve risk alma davranışı, dindarlık, dindarlık ve cinsel risk alma, sonuç ve değerlendirme bölümlerinde konu ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Risk ve Risk Alma Davranışı

Risk, kelime olarak tehlike anlamına gelmekte olup, hayatımızı tehlikeye atan davranışı da kısaca “riskli davranış” olarak adlandırırız. Ancak yazını incelediğimizde riskin ve riskli davranışın birbirinden çok farklı tanımlarının olduğu, risk almanın ise olumlu ve olumsuz anlamlarının olduğunu görmekteyiz.¹ Sıklıkla risk tehlike, kayıp, zarar ya da tehdit olarak anlaşılır. Diğer bir deyişle risk, istenmeyen bir olayın göstergesidir. Teknik bakış açısından ise risk, istenmeyen bir olayın boyutu ve olasılığı ile ilişkilidir.

¹ Abigail Haydon ve diğerleri, “Risk-Taking Behavior”, *Encyclopedia of Adolescence*, s.256; Jens O. Zinn, *Social Theories of Risk and Uncertainty. An Introduction* (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008), s.4.

Ancak günlük yaşamda risk sıklıkla, sezgisel ya da akılcı olmayan yöntemlerle hesaplanmaktadır.² Risk olası bir zararı vurgulamak ve tehlikenin kaynağını belirlemek için kullanılır. Tutum ve davranışları “risk” olarak sınıflandırmak, bunların oluşumu ve gerçekleşmesi üzerinde olumsuz bir yargı içermektedir.³ Çalışmanın bu bölümünde risk ve risk alma tanımlandıktan sonra HIV/AIDS hastalığı, bulaşma yolları, hastalıktan korunma yolları, HIV/AIDS’e neden olabilecek riskli cinsel davranış üzerinde durulmuştur.

Risk almanın durumsal nedenlerle mi yoksa bir kişilik özelliğine bağlı olarak mı belirlendiğine yönelik farklı açıklamalar vardır. Bazı araştırmacılar bireyin risk alma davranışını durumun belirlediğini savunmuşlardır.⁴ Risk alma miktarını belirleyen diğer önemli bileşen ise bireylerin durumdaki yeterlik algılarıdır. Yeterlik algısı arttıkça, bireyin alabileceği risk düzeyi de artacaktır. Bazı araştırmacılar ise riskli kararların sadece akılcı hesaplamalar sonucu alınmadığını, aynı zamanda risk eğilimlerine dayalı olduğunu iddia etmişlerdir. Bu görüşe göre risk alma durumsal nedenlere dayanmayıp, bireyin kişilik özelliklerine bağlı olarak belirlenmektedir.⁵ Bir diğer iddia ise risk alma davranışı üzerinde cinsiyet ve yaş gibi etmenlerin de önemli olduğu yönündedir. Erkekler ve gençler, kadınlara ve yetişkin bireylere göre daha fazla risk alma eğilimindedirler.⁶

Riskin olumsuz anlamı ve zarar veren yönünün yanında olumlu bir yanı da vardır. Risk alınması ya da alınmamasının başlıca nedeni, zararı ile ilgili olarak riskin faydasıdır. Riskin zarar-fayda analizi, riskin zararlarını faydalarıyla karşılaştırarak belirli bir riskin kabul edilebilirliğini değerlendirmeyi hedefler.⁷ Bu değerlendirmenin sonunda eğer kişiler, belirli bir davranış sonucunda kazanacaklarını düşünürlerse bu riski almaya daha istekli olacaklardır.⁸ Gelecek alt bölümde HIV/AIDS ve cinsel risk alma ilişkisi incelenmiştir.

² Zinn, *Social Theories of Risk and Uncertainty*, s.4.

³ Alan Peterson ve Lain Wilkinson, “Health, Risk and Vulnerability, An Introduction”, Alan Peterson ve Lain Wilkinson (ed.), *Health, Risk and Vulnerability* (London: Routledge, 2008), s.4.

⁴ Daniel Kahneman ve Amos Tversky, “Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk”, *Econometrica* 47:2 (1979), ss.263-292.

⁵ V. P. Prabhu, “Risk-Taking”, *Encyclopedia of Creativity*, s.320.

⁶ M. D. Baker, “Risk-Taking Behavior”, *Encyclopedia of Human Behavior*, s.276; Laurence Steinberg, “Risk Taking in Adolescence, What Changes, and Why?,” *Annals New York Academy of Science* 21 (2004), ss.54-57.

⁷ Niklos Möller, “The Concepts of Risk and Safety”, Sabine Roeser (ed.), *Handbook of Risk Theory*, (New York: Springer, 2012), s.60.

⁸ Glynis M. Breakwell, *The Psychology of Risk* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s.37.

1.1. HIV/AIDS ve Cinsel Risk Alma

Sağlık bağlamında genellikle cinsel yolla bulaşan hastalıklara yol açma olasılığı yüksek olan cinsel davranış riskli olarak tanımlanmaktadır. Cinsel yolla bulaşan en tehlikeli hastalıklardan biri olan AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome-Kazanılmış Bağışıklık Yetmezliği Hastalığı) ilk olarak 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bildirilmiştir. Hastalığa yol açan etken virüs ise HIV (Human Immunodeficiency Virüs–İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü) olarak adlandırılmıştır.

Cinsel yolla HIV/AIDS gibi ölümcül hastalıkların bulaşma olasılığını artıran ilişki eşitleri ise anal ilişki, tek gecelik ve geçici cinsel ilişki, kondomsuz cinsel ilişki, kendinden büyük birisiyle cinsel ilişki, birden fazla kişi ile cinsel ilişki, ilişki öncesi ya da ilişki sırasında alkol ya da yasa dışı uyuşturucu madde kullanımı ve küçük yaşta cinsel ilişkiye başlama olarak belirtilmiştir.⁹ Bu tarz cinsel davranışlar bireyde cinsel yolla enfeksiyon bulaşma olasılığını artırmakta ve kişinin sağlığı için bir tehdit oluşturmaktadır. Birden fazla kişi ile kondomsuz ilişkiye giren bireylerin HIV'e maruz kalma olasılıkları da artmaktadır. Cinsel ilişkide kondom düzenli olarak kullanıldığında ise HIV gibi tehlikeli virüslerin bulaşma olasılığı büyük oranda azalmaktadır.

Gençlerin riskli cinsel davranış konusunda daha kırılgan olması ise, cinsel davranışın sonuçlarıyla ilgili (istenmeyen hamilelik ya da cinsel yolla bulaşan öldürücü enfeksiyonlar gibi) daha az bilgilerinin olması, ilişkiye girdikleri kişiyi güvenli cinselliğe (kondom kullanma gibi) ikna konusunda daha az yeteneklerinin olması ile açıklanmıştır.¹⁰ özellikle 16 yaşından küçük ergen kızlar kendilerinden daha büyük erkeklerle cinsel ilişkiye girdiklerinde, kondom kullanma bilgilerinin sınırlı olması ya da hiç olmaması nedeniyle korunmasız cinsel ilişkiye girerek risk alabilmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezi 2005 yılında yaptığı bir açıklamada, anal ilişki yolu ile HIV bulaşma riskinin cinsel ilişkide edilgen alıcı durumdaki birey için vajinal ilişkide edilgen alıcı konumdaki kadınlarla karşılaştırıldığında beş kat, anal ilişkideki etkin birey

⁹ Aleksandar Stulhofer ve diğerleri, "An Assessment of HIV/STI Vulnerability and Related Sexual Risk-Taking in a Nationally Representative Sample of Young Croatian Adults," *Archives of Sexual Behavior* 38 (2009), s.216.

¹⁰ Vita C. Rabinowitz, "Risk-Taking and Sexual Behavior", *Encyclopedia of Applied Psychology*, c.3, s.283.

için ise riskin, vajinal ilişkideki etkin bireyle karşılaştırıldığında 1,3 kat daha yüksek olduğunu belirtmiştir.¹¹

Kirby, cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunmak için birtakım önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu önlemler başlıca cinsellikten, özellikle de anal ilişkiden uzak durmak, birden fazla kişi ile cinsellikten kaçınmak, kondom kullanma oranını artırmak şeklinde belirtilmiştir.¹² Diğer taraftan, cinsel ilişki öncesinde ya da sırasında alkol ya da uyuşturucu madde kullanımının da kondom kullanma olasılığını düşürdüğü, riskli cinsel davranış olasılığını ise artırdığı ortaya konulmuştur.¹³

Yazın incelendiğinde HIV bulaşma riskine yol açabilecek riskli cinsel davranış araştırmalarının genellikle ilişkilerde kondom kullanma oranı ve birden fazla kişi ile cinsellik üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Cinsel yolla bulaşan HIV riskinden korunmanın en etkili yöntemi eşlerin karşılıklı tek eşli bir yaşam sürmesidir. Cinsel ilişkide bulunulan birey sayısı arttıkça cinsel yolla enfeksiyonlara yakalanma ve enfeksiyonu ilişkiye girdiği diğer bireylere taşıma olasılığı artmaktadır.

Araştırmalarda dindarlık gibi bazı kültürel normların kişinin riskli cinsel davranışta bulunma olasılığını azalttığına yönelik önemli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak da dindarlığın, cinsel risk alma davranışıyla olumsuz yönde ilişkili olduğu, dindarlığın riskli cinselliği azalttığı iddia edilmiştir.¹⁴ Gelecek bölümde cinsel risk almaya karşı koruyucu bir etmen olduğu öne sürülen dindarlık konusu ele alınmıştır.

¹¹ Gladys E. Ibanez, "Correlates of Heterosexual Anal Intercourse Among Substance-Using Club-Goers", *Archives of Sexual Behavior* 39 (2010), s.959.

¹² D. Kirby, "Risky Sexual Behavior", *Encyclopedia of Adolescence*, c.3, ss.267-268.

¹³ D. E. Howard ve Min Qi Wang, "The Relationship Between Substance Use and STD/HIV-Related Sexual Risk Behaviors Among U.S. Adolescents," *Journal of HIV/AIDS Prevention in Children & Youth* 6 (2004), s.75; Kandall J. Bryant ve diğerleri, "Integrating HIV/AIDS and Alcohol Research" *Alcohol Research & Health* 33 (2010), s.170; M. E. Patrick ve diğerleri, "HIV/AIDS Risk Behaviors and Substance Use by Young Adults in the United States," *Prevention Science* 13 (2012), s.536.

¹⁴ S. J. Hull, "Identifying the Causal Pathways from Religiosity to Delayed Adolescent Sexual Behavior," *Journal of Sex Research* 48:6 (2010), s.551; M. D. Granger ve G. N. Price, "Does Religion Constrain the Risky Sex Behaviour Associated with HIV/AIDS?," *Applied Economics* 41 (2009), s.799; Bruce H. Noden ve diğerleri, "Influence of Religious Affiliation and Education on HIV Knowledge and HIV-Related Sexual Behaviors among Unmarried Youth in Rural Central Mozambique", *AIDS Care* 22:10 (2010), s.1292; Kirk W. Elifson ve diğerleri, "Religiosity and HIV Risk Behavior Involvement Among At Risk Women," *Journal of Religion and Health* 42:1 (2003), ss.58-59; Eva S. Lefkowitz ve diğerleri, "Religiosity, Sexual Behaviors, and Sexual Attitudes During Emerging Adulthood," *The Journal of Sex Research* 41:2 (2004), ss.157-158; C. M. Kirk ve Rhonda K. Lewis, "The Impact of Religious Behaviors on the Health and Well-Being of Emerging Adults," *Mental Health, Religion & Culture* 16:10 (2013), s.1039; Donna H. McCree ve diğerleri, "Religiosity and Risky Sexual Behavior in African-American Adolescent Females," *Journal of Adolescent Health* 33 (2003), s.6; R. F. Gillium ve Cheryl L. Holt, "Associations Between Religious Involvement and Behavioral Risk Factors for HIV/AIDS in American Women and Men in a National Health Survey," *Annals of Behavioral Medicine* 40 (2010), s.289.

2. Dindarlık

İnsanların “ait olma” ihtiyacı vardır ve din, bu ihtiyacı gidermeye yardımcı olur.¹⁵ Dindarlık ise dünya genelindeki insanların büyük çoğunluğu tarafından önemli olarak kabul gören bir yönelim, davranış kümesi ve bir yaşam tarzıdır.¹⁶ Bir diğer görüşe göre ise dindarlık, çeşitli dinsel eylemleri, bağlılığı ve inancı belirtmek için kullanılır.¹⁷ Genellikle mabede gidenlere, dinsel organizasyonlara üye olanlara, dinsel faaliyetlere katılanlara, kutsal metinleri okuyanlara, dinsel konulara maddi katkıda bulunanlara ve dua edenlere dindar denilmektedir.¹⁸

Psikologlar sıklıkla kişilerin ifade ettikleri inançlara ve bildirdikleri deneyimlere de bakarlar.¹⁹ Bu görüşe göre dindarlık, sosyal ve bireysel dindarlık olarak ikiye ayrılmıştır.²⁰ Sosyal dindarlığın kapsamında diğer insanlarla mabette vakit geçirme, dinsel organizasyonlara üye olma, dini ibadetlere katılma varken, bireysel dindarlığın Tanrı’ya ve yaşamda dinin önemine inanma ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Dindarlığın sosyal ve bireysel olarak tanımlanması, yazında sıklıkla dindarlığı iç-güdümlü (bireysel) ve dış-güdümlü (sosyal) dindarlık olarak sınıflamayla büyük oranda örtüşmektedir. İç-güdümlü dindarlığın kapsamında Tanrı’ya inanma ve bağlılık, dini inancın özel hayatta ve karar vermede önemi bulunurken, dış-güdümlü dindarlık genel olarak dışarıdan bakıldığında görülebilen dini ibadetleri, dinsel gelenekleri, dinsel yayınları okuma ve dinleme gibi davranışları kapsamaktadır. Francis ise dış-güdümlü dindarlığı mescit ya da camiye gitme olarak tanımlarken, iç-güdümlü dindarlığı mabede gitmeden iyi bir Müslüman olunabileceğine inanma olarak tanımlamıştır.²¹

İnanç merkezli yaklaşımlar dindarlığın toplu ibadet etme gibi yönlerini reddetmemekle beraber, Tanrı’ya inancın birincil olduğunu iddia ediyor görünmektedirler.²² Özetle dış-güdümlü dindarlık diğer insanlarla mabette vakit geçirme, dinsel organizasyonlara üye olma, ibadetlere katılma gibi

¹⁵ Adam Okulicz-Kozaryn, “Religiosity and Life Satisfaction Across Nations,” *Mental Health, Religion & Culture* 13:2 (2010), s.155.

¹⁶ Constantine Sedikides, “Why Does Religiosity Persist,” *Personality and Social Psychology Review* 20 (2009), s.2.

¹⁷ Tina Penhollow ve diğerleri, “Relationship between Religiosity and Hooking Up Behavior,” *American Journal of Health Education* 38:6 (2007), s.340.

¹⁸ Ralph W. Hood ve diğerleri, *The Psychology of Religion* (New York: Guilford Press, 2009), s.11.

¹⁹ Hood ve diğerleri, *The Psychology of Religion*, s.11.

²⁰ Okulicz-Kozaryn, “Religiosity and Life Satisfaction Across Nations,” s.155.

²¹ Leslie J. Francis, “Implicit Religion, Explicit Religion and Purpose in Life: An Empirical Enquiry among 13-to-15 Year Old Adolescents,” *Mental Health, Religion & Culture* 16:9 (2013), s.912.

²² Jesse Graham ve Jonathan Haidt, “Beyond Beliefs: Religions Bind Individuals Into Moral Communities,” *Personality and Social Psychology Review* 14:1 (2010), s.142.

genel olarak dışarıdan bakıldığında görülebilen dini ibadet ve gelenekler anlamına gelmekte, iç-güdümlü dindarlık ise daha çok Tanrı'ya ve yaşamda dinin önemine inanma, dinsel duygu yoğunluğu gibi bireysel bileşenleri kapsamaktadır. İç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlığa başka bir tanımlama ise Allport'tan gelmiştir.²³ Allport'a göre dış-güdümlü dindarlar dini; sosyalleşme, statü kazanma ve güvenlik gibi kendi ihtiyaçları için kullanma eğiliminde olurlarken, iç-güdümlü dindarlar yaşamdaki temel güdüyü dinde bularak, dini inançlarıyla uyum içerisinde olduklarıdır. Benzer bir sınıflama Penhollow, Young ve Denny tarafından yapılmış olup, ibadet etme sıklığı dini törensel (*ritualistic*) boyut, dinsel duygu yoğunluğu ise deneyimsel boyut olarak adlandırılmıştır.²⁴

Kültürel bir öge olan dindarlık, kültürden kültüre ve aynı kültürde yaşayan kişiler arasında önemli miktarda değişkenlik gösterebileceğinden, farklı ülkelerde ve farklı özelliklerdeki örneklem gruplarıyla yapılan çalışma sonuçları birbirlerine benzemeyebilir. Araştırma sonuçlarının tutarsızlığının bir başka nedeni ise dindarlığın farklı çalışmalarda farklı şekillerde ölçülmüş olmasıdır. Birçok bilimsel çalışmada dindarlık yalnızca bir soru ile ya da bir kavram ile ölçülmeye çalışılmıştır.²⁵ Diğer taraftan, dindarlıkla ilişkili olarak aynı örneklem grubuyla yıllar boyunca araştırma yapma anlamına gelen boylamsal çalışmaların çoğunda dindarlık değişkeninin ikincil ilgi odağı olması, dindarlığın basit ölçme araçları ile ölçülmesine ve kurama daha az dikkat edilmesine yol açmıştır.²⁶

Katılımcıların dindarlığının iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık olarak iki boyutlu ölçüldüğü araştırmaların son yıllarda daha yoğun bir şekilde yapılmasına karşın,²⁷ özellikle ergen cinsel davranışının incelendiği çalışmalarda dindarlığın iki boyutlu ölçülmesi yaygın bir uygulama değildir.²⁸ Aşağıdaki bölümde ilk olarak dindarlık düzeyinin tek boyutlu

²³ Okulicz-Kozaryn, "Religiosity and Life Satisfaction Across Nations," s.156.

²⁴ Tina Penhollow ve diğerleri, "The Impact of Religiosity on the Sexual Behaviors of College Students", *American Journal of Health Education* 36:2 (2005), s.77.

²⁵ Lefkowitz ve diğerleri, "Religiosity, Sexual Behaviors, and Sexual Attitudes during Emerging Adulthood," s.150; M. Green ve M. Elliott, "Religion, Health, and Psychological Well-Being." *Journal of Religion and Health* 49 (2010), s.159.

²⁶ Sharon Scales Rostosky ve diğerleri, "The Impact of Religiosity on Adolescent Sexual Behavior: A Review of the Evidence," *Journal of Adolescent Research* 19:6 (2004), s.693.

²⁷ Sara A. Vasilenko ve diğerleri, "Testing Two Process Models of Religiosity and Sexual Behavior", *Journal of Adolescence* 36 (2013), ss.669-670; Antoinette Landor ve diğerleri, "The Role of Religiosity in the Relationship Between Parents, Peers, and Adolescent Risky Sexual Behavior," *Journal of Youth and Adolescence* 40 (2011), s.300; K. A. Haglung ve R. J. Fehring, "The Association of Religiosity, Sexual Education, and Parental Factors with Risky Sexual Behaviors Among Adolescents and Young Adults," *Journal of Religion and Health* 49 (2010), s.463.

²⁸ Rostosky ve diğerleri, "The Impact of Religiosity on Adolescent Sexual Behavior," s.683.

olarak ölçüldüğü, sonrasında ise iki boyutlu ölçüldüğü çalışmalara değinilerek, dindarlığın riskli cinsel davranışlarla nasıl bir bağlantısının olduğunu tespit etmeye çalışan araştırmalar özetlenmiştir.

3. Dindarlık ve Cinsel Risk Alma

Dindarlık ve cinsel davranış ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, neredeyse tüm dinlerin üyelerini kültürel bağlamı içerisinde etkilemeye çalıştığı yönündedir.²⁹ Kişilerin dindarlık düzeyleri ile riskli cinsel davranışları arasındaki ilişkiyi ölçen bu araştırmalar daha çok batı ve kısmen Afrika ülkelerinde yapılmıştır.³⁰ Batı ülkelerinde genel olarak Hıristiyanlık inancı hâkimdir. İslam inancının egemen olduğu bölgelerde ise dindarlığın cinsellik ve riskli cinsel davranışlarla ilişkisi bilimsel araştırmalarda oldukça kısıtlı yer almıştır.³¹ Konu ile ilgili batı toplumlarında yoğun çalışmaların yapılmış olmasının bir başka nedeni ise araştırmacıların zihinsel ve kültürel arka planlarıdır. Bu nedenle dindarlık ve cinsel risk alma ilişkisinin açıklandığı bu bölümde çoğunlukla Hıristiyanlık inancının egemen olduğu bölgelerde yapılan bilimsel araştırmalara değinilmiştir.

Dindarlığının riskli cinsel davranışlarla ilişkisini araştıran çalışmaların büyük bölümünün riskli cinsel davranış olarak birden fazla kişi ile cinsellik, cinselliğe erken yaşlarda başlama ve korunmasız cinsel ilişkiler üzerinde yoğunlaştıkları, katılımcı grubu olarak ise sıklıkla ergenler ve genç yetişkin üniversite öğrencilerini inceledikleri görülmektedir. Araştırmaların bazıları dindarlık ve riskli cinsel davranış arasında güçlü bir ilişki olduğunu tespit ederken, bazılarında herhangi bir ilişki bulunamamış ya da çelişkili sonuçlar ortaya çıkmıştır.³² Din ve cinsellik arasındaki ilişki bütün dinlerde evliliğe endeksli gibidir. Dinler genel olarak cinselliğin evlilik sonrası yapılması gerektiğini ve evliliğin bir bağlanma sonucu olması gerektiğini vurgular.³³

²⁹ Penhollow ve diğeri, "Relationship between Religiosity and Hooking Up Behavior", s.340.

³⁰ Rostosky ve diğeri, "The Impact of Religiosity on Adolescent Sexual Behavior; Amy Adamczyk ve Jacob Felson, "Friends' Religiosity and First Sex," *Social Science Research* 35 (2006); Stephen Obeng Gyimah ve diğeri, "Adolescent Sexual Risk-Taking in the Informal Settlements of Nairobi, Kenya: Understanding the Contributions of Religion," *Journal of Religion and Health* 53 (2014).

³¹ Amy Adamczyk ve Brittany E. Hayes, "Religion and Sexual Behaviors: Understanding the Influence of Islamic Cultures and Religious Affiliation for Explaining Sex Outside of Marriage," *American Sociological Review* 77:5 (2012).

³² Jenny Trinitapoli ve Mark D. Rehrer, "Religion and HIV Risk Behaviors Among Married Men: Initial Results from a Study in Rural Sub-Saharan Africa," *Journal for the Scientific Study of Religion* 45:4 (2006), s.509.

³³ Leslie G. Simons ve diğeri, "The Effect of Religion on Risky Sexual Behavior Among College Students," *Deviant Behaviors* 30 (2009), s.470.

Diğer bir deyişle dinler, bireylere içselleştirdikleri bir inanç kümesi sunarak, cinsel davranışı toplumun kontrolüne alırlar.³⁴

Dindarlık iki boyutlu bir yapı olup, dinsel hizmetlere ve ibadetlere katılma gibi halka açık öğeler içerdiği gibi, öznel olarak dine önem verme, tutum ve inançlar gibi kişisel öğeleri de kapsamaktadır.³⁵ Bu nedenle dindarlık kavramsallaştırılırken göz önüne alınması gereken önemli etmenlerden birisi, kişinin dindarlığının iç-güdümlü, diğer bir deyişle derinde ve davranış için temel güdeleyici olup olmadığı, ya da dış-güdümlü, başka bir ifadeyle davranış için yalnızca yüzeysel güdeleyici olup olmadığıdır. Kişinin dini inanç ve uygulamaları ne kadar derinlemesine olur ise, o düzeyde cinsel davranışları üzerinde etkili olacaktır.³⁶ Bu bölümde sırasıyla ergenler, genç yetişkinler ve yetişkinler üzerinde yapılmış, ancak dindarlık düzeylerinin iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık şeklinde ayrı ayrı ölçülmediği çalışmalar özetlenmiştir.

Ergen dindarlığı ve cinselliğinin aynı bireylerde uzun zaman aralıklarla incelendiği bir çalışmada, dindarlık ile cinsellik arasındaki bağıntının tek taraflı olduğu, diğer bir deyişle dindarlığın cinselliği etkilediği, ancak cinselliğin dindarlık düzeyini etkilemediği ortaya çıkarılmıştır.³⁷ 15-16 yaşlarındaki ergenlerin yüksek dindarlık düzeyleri iki yıl sonrasında bile bakire kalmaları ile ilişkili bulunurken, cinsel açıdan etkin olmalarının sonraki dindarlık düzeylerini etkilemediği görülmüştür. Dindarlığın ergen cinsel davranışı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların derlendiği başka bir araştırmada,³⁸ dindarlığın ergen kızların cinselliğe başlamasını geciktirdiği, ancak ergen erkekler için sonuçların karışık olduğu, çalışmaların yalnızca bir kısmında erkek ergenlerin dindarlık seviyesinin cinselliğe başlama yaşı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. ABD’de 11-18 yaşları arasında ve seçkisiz (random) ulusal örneklem kullanılarak yapılan bir araştırmada, ergenlerin dini önemli olarak algılamaları ve dinsel etkinliklerde yer almalarının daha az cinsellik, daha az uyuşturucu ve alkol kullanma ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.³⁹ 15-21 yaşlarındaki

³⁴ Vasilenko ve diğerleri, “Testing Two Process Models of Religiosity and Sexual Behavior”, s.667.

³⁵ Linda M. Chatters, “Religion and Health: Public Health Research and Practice,” *Annual Review of Public Health* 21 (2000), s.339; Adamczyk ve Felson, “Friends’ Religiosity and First Sex,” s.926.

³⁶ Richard J. Fehring ve diğerleri, “Religiosity and Sexual Activity Among Older Adolescents,” *Journal of Religion and Health* 37:3 (1998), s.232.

³⁷ Sam A. Hardy ve Marcela Raffaelli, “Adolescent Religiosity and Sexuality: An Investigation of Reciprocal Influences,” *Journal of Adolescence* 26 (2003), s.737.

³⁸ Rostosky ve diğerleri, “The Impact of Religiosity on Adolescent Sexual Behavior,” s.677.

³⁹ Jill W. Sinha ve diğerleri, “Adolescent Risk Behaviors and Religion: Findings From a National Study,” *Journal of Adolescence* 30 (2007), s. 243.

katılımcılardan oluşan başka bir ABD çalışmasında ise,⁴⁰ dini önemli olarak gören, sıklıkla kiliseye giden ve dini cinsel tutumları olan gençlerin daha az oranda cinsel ilişki yaşadıkları, daha az kişi ile cinsel ilişkiye girdikleri tespit edilmiştir. Ancak ergenlerin dindarlığının, uyuşturucu kullanımı ve riskli cinsel davranış ile ilişkisini inceleyen başka bir çalışma sonucunda dindarlığın uyuşturucu kullanımı üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu, cinsel davranış üzerindeki etkisinin ise önemsiz olduğu bildirilmiştir.⁴¹ Kenya’da yapılan bir çalışmada kendi dinlerinin öğretisini uygulayan, ibadet ve ayinlere katılan ergenlerin riskli cinsel davranma ve riskli cinsel davranışa izin verme oranlarının daha düşük olduğu belirlenmiştir.⁴² ABD’de 572 kız ergen üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise, cinsel açıdan etkin ve dindarlık düzeyleri yüksek katılımcıların, düşük dindarlık düzeyinde olanlarla kıyaslandığında istenmeyen hamilelik, cinsel yolla hastalık bulaşması ve birden fazla kişi ile cinsel ilişkiye girme olasılıklarının daha düşük olduğu ortaya çıkarılmıştır.⁴³ Afrika kökenli Amerikan ergen kızlarla yapılan bir çalışmada, dindarlık düzeyleri yüksek olan kızların cinselliğe daha geç yaşlarda başladıkları, son altı ay içerisinde daha yüksek oranda kondom kullandıkları ve kondom kullanmaya yönelik daha olumlu tutumlarının olduğu tespit edilmiştir.⁴⁴ Ancak Kanada’da ulusal düzeyde ve aynı bireyler üzerinde yapılan bir çalışma sonucunda dini ayin ve törenlere katılan ve katılmayan 12-13 yaşlarındaki ergenlerin, 14-15 yaşlarına geldiklerinde cinsel ilişkiye girme olasılıkları arasında herhangi bir fark oluşmadığı görülmüştür.⁴⁵ Özetle konu ile ilgili ergenler üzerinde yapılan araştırma sonuçları karışık olmakla beraber araştırmaların çoğunluğunda ergen kızların dindarlık düzeylerinin cinselliğe başlamayı geciktirdiği tespit edilmiştir. Özellikle ergen kızlar için 16 yaşından önce cinselliğe başlama, istenmeyen hamileliklere ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara karşı gerekli korunma yöntemlerini uygulamada yetersiz kalmaları nedeniyle riskli davranış olarak kabul edilmektedir. Ancak ergen erkeklerde dindarlığın riskli cinsel davranışı önlemedeki etkisi yalnızca bazı araştırmalarda ortaya

⁴⁰ Haglung ve Fehring, “The Association of Religiosity, Sexual Education, and Parental Factors with Risky Sexual Behaviors Among Adolescents and Young Adults,” s.467.

⁴¹ Florence Neymotin ve Teresa M. Downing-Matibag, “Religiosity and Adolescents’ Involvement with Both Drugs and Sex,” *Journal of Religion and Health* 52 (2013), s.565.

⁴² Gyimah ve diğerleri, “Adolescent Sexual Risk-Taking in the Informal Settlements of Nairobi, Kenya,” s.20.

⁴³ Melanie A. Gold ve diğerleri, “Associations between Religiosity and Sexual and Contraceptive Behaviors,” *Journal of Pediatric Adolescent Gynecology* 23 (2010), s.293.

⁴⁴ McCree ve diğerleri, “Religiosity and Risky Sexual Behavior in African-American Adolescent Females,” s.6.

⁴⁵ Didier Garriguet, “Early Sexual Intercourse,” *Health Reports* 16:3 (2005), s.15.

konulabilmiştir. Bir kısım araştırmada erkek ergenlerin dindarlık düzeylerinin riskli cinsel davranışı azalttığı tespit edilirken, diğerlerinde dindarlığın böyle bir etkisine rastlanmamıştır.

Ergenlerle yapılan araştırmalardan sonra üniversite öğrenimine devam eden genç yetişkinler üzerinde yapılan çalışmaların sonuçları ise şöyle sıralanabilir. ABD’de üniversiteye yeni başlayan Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman gençler üzerinde yapılan bir çalışmada, her bir inanç grubundaki gençlerin riskli davranışı ile dindarlık seviyeleri arasındaki ilişkinin olumsuz yönde olduğu, diğer bir deyişle gençlerin dindarlık düzeyleri artarken riskli cinsel davranışlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada Müslüman grup en az riskli davranış gösterirken, Hıristiyan katılımcı grubunun özellikle alkol kullanımı gibi birçok alanda en yüksek seviyede risk aldığı bildirilmiştir.⁴⁶ Hırvatistan’da üniversiteye yeni başlayan öğrencilerle 1998-2008 yıllarını kapsayan başka bir çalışmada ise dindarlığın cinsellik üzerindeki etkisinin cinsiyete göre değişiklik gösterdiği, dindarlığın riskli cinselliğe sürekli etkisinin yalnızca kadın öğrenciler üzerinde olduğu ve dindar öğrencilerin daha büyük yaşlarda ilk cinsel ilişkiye girdikleri, diğer bir deyişle dindarlığın kadın öğrencilerin cinselliğe başlamasını geciktirdiği tespit edilmiştir.⁴⁷ ABD’de 2010 üniversite öğrencisi üzerine yapılan başka bir araştırmada ise katılımcılar, cinsel davranışın daha muhafazakâr şartlarda kabul edilebilir olduğunu bildirmişlerdir. Cinselliğe muhafazakâr bakışın ise ilk cinsel ilişkiye daha büyük yaşta girme ve daha yüksek olasılıkla ilk cinsel ilişkinin evlilik ya da nişanlanma sonrası olması ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.⁴⁸ Birçok üniversite öğrencisinin duygusal bağlılık olmadan cinsel eylem gerçekleştirdiğinin ortaya çıktığı ABD’deki bir çalışmada, ibadetlere katılım ve dini inanç, duygusal bağlılıkla ve duygusal bağlılık olmadan girilen cinsel ilişkileri anlamlı olarak ayırt etmiştir. Bu sonuç dindarlığın, üniversite öğrencilerini cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve istenmeyen hamileliklerle karşı karşıya getiren kısa süreli ve geçici cinsel davranışlardan uzak durmalarına yardımcı olabilir.⁴⁹ Bir Afrika ülkesi olan Mozambik’in kırsalında yaşayan ve evli olmayan gençlerle yapılan bir çalışma, büyük olasılıkla eğitim sonrasında kazanılan dini inancın HIV bulaşması ve

⁴⁶ Devon Berry ve diğerleri, “Risk, Religiosity, and Emerging Adulthood: Description of Christian, Jewish, and Muslim University Students at Entering the Freshmen Year,” *Mental Health, Religion & Culture* 16:7 (2013), ss.705-706.

⁴⁷ Aleksandar Stulhofer ve diğerleri, “Religiosity and Sexual Risk Behaviors among Croatian College Students, 1998-2008,” *Journal of Sex Research* 48:4 (2011), s. 368.

⁴⁸ Simos ve diğerleri, “The Effect of Religion on Risky Sexual Behavior,” s.480.

⁴⁹ Penhollow ve diğerleri, “Relationship between Religiosity and Hooking Up Behavior,” s.338.

HIV'den korunma konularında gençlere katkıda bulunduğunu, dindarlık düzeyi yüksek olan gençlerin diğerlerine göre kondomun kullanma zamanlarını ve HIV bulaşma yollarını daha iyi bildiklerini, ancak bu bilgilerin gençlerin HIV ile ilişkili riskli cinsel davranışı üzerinde etkili olmadığını, HIV/AIDS'ten korunma konusunda yeterli bilgiye sahip gençlerin bile cinsel risk aldıklarını tespit etmiştir.⁵⁰ Özetle üniversite öğrencisi genç yetişkinler üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin genellikle cinselliğe muhafazakâr bakış ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Diğer bir deyişle dindarlık düzeyleri yüksek olan öğrenciler, özellikle de dindar kadın öğrenciler cinsel ilişkiye duygusal bağlılık şartı ile girme, kısa süreli ve geçici ilişkilerden, birden fazla kişi ile cinsellikten kaçınma eğiliminde olduklarını bildirmişlerdir. Kısa süreli ve geçici cinsel ilişkiler HIV riskini artıran önemli birer riskli cinsel davranıştır.

Yetişkinlerde dindarlığın riskli cinsel davranış ile ilişkisini açıklayan çalışmalar ise sayıca daha azdır. ABD'de çoğunluğu Protestan vaftiz (baptist) kilisesi üyesi Afrika kökenli 255 Amerikalı ile yapılan bir çalışmada, katılımcıların oldukça dindar olmalarına karşın ömürleri boyunca ortalama yedi kişi ile cinsel ilişkiye girdikleri ve pek çoğunun düzenli olarak kondom kullanmadıkları bildirilmiştir. Sonuçlar kilise üyesi bu katılımcıların HIV riski taşıdıklarına işaret etmiştir.⁵¹ Bu sonuçta mezhepsel ya da ırksal farklılıklar ön plana çıkmış olabilir. Gana'da yaşayan erkek katılımcılarla yapılan bir çalışmada, değişik dini inanca sahip olanların cinsel risk alma davranışları kıyaslanmış, Müslüman ve gelenekselcilerin Hıristiyanlara göre daha az riskli cinsel davranış gösterdikleri belirlenmiştir. Ancak çıkan bu sonucun eğitim düzeyi ve yaşanan yer gibi sosyo-ekonomik ve coğrafi değişkenler kontrol altına alındığında ortadan kalktığı görülmüştür. İslam ve geleneksel dinlere bağlı olanlar ülkenin kırsalında ve güneyinde yaşamaktadırlar. Diğer taraftan dini bağlılık, yaygın eğitim almayı etkileyebilir.⁵² Sonuç olarak çalışmaların sayıca yetersiz olması, dindarlığın riskli cinsel davranışa karşı yetişkinler üzerindeki etkisini tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle belirtilen gelişim dönemine yönelik bilimsel araştırmaların artırılması yararlı olacaktır.

⁵⁰ Noden ve diğerleri, "Influence of Religious Affiliation and Education on HIV Knowledge and HIV-Related Behaviors," s.1292.

⁵¹ Starlyn M. Hawes ve Jannette Y. Berkley-Patton, "Religiosity and Risky Sexual Behaviors among an African American Church-based Population," *Journal of Religion and Health* 53 (2014), s.469.

⁵² Stephen Obeng Gyimah ve diğerleri, "Religion, HIV/AIDS and Sexual Risk-Taking Among Men in Ghana," *Journal of Biosocial Science* 42 (2010), s.542.

Türkiye’de dindarlığın cinsellikle ilişkisi bazı araştırmacılar tarafından incelenmiş olsa da, söz konusu çalışmalar yeterli sayıda değildir. Ayrıca bu çalışmalar büyük oranda doğrudan cinsel davranış ve riskli cinsel davranışlar ile ilgili olmayıp, cinselliğe ve evlilik öncesi ilişkilere yönelik tutumlar ile ilişkilidir. Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkilere yönelik tutumların araştırıldığı bir çalışma 150 Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencisi üzerinde yapılmış, dindar ve geleneksel olmanın evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmeyi olumsuz yönde etkilediği, dindar tutumlara sahip üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi ilişkileri onaylamadıkları tespit edilmiştir.⁵³ Dindarlığı etkileyen faktörlerin derlendiği çalışmada Uludağ Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmadan bahsedilmiş, dine bağlılık ile evlilik öncesi bekâreti onaylama arasında olumlu bir ilişki olduğu, dindarlık düzeyi yüksek olanların evlilik öncesi cinsel ilişkileri uygun görmediği bildirilmiştir.⁵⁴ Bu çalışmalar Türkiye’deki üniversite gençliğinin dindarlık düzeyinin evlilik öncesi cinsel ilişkilere girmeyi engellediğini göstermektedir. Başka bir çalışmada ise iç-güdümlü dindarlık düzenli beslenme gibi sağlık davranışları ile olumlu yönde ilişkili bulunurken alkol ve sigara kullanma gibi riskli davranışlar ile olumsuz yönde ilişkili bulunmuş, dindarlık düzeyleri yüksek olan Marmara Üniversitesi öğrencilerinin daha az sigara ve alkol tükettikleri tespit edilmiştir.⁵⁵

Dindarlığın cinsel risk alma ile ilişkisinin incelendiği bölümde şimdi dindarlığın iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık olarak ölçüldüğü araştırmalara değinilerek riskli cinsel davranışlar ile nasıl bir bağıntıda olduğuna bakılacaktır.

3.1. İç-güdümlü ve Dış-güdümlü Dindarlığın Cinsel Risk Alma ile İlişkisi

Bazı çalışmalarda dindarlık daha geniş, diğer bir deyişle dindarlığın bileşenleri olan iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık ayrı ayrı ölçülmüş ve cinsel risk alma ile ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde kısaca iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlığın riskli cinsel davranışlar ile ilişkisinin ölçüldüğü, önemli bir kısmı ABD’deki ergenler, genç yetişkin üniversite öğrencileri ve yetişkinler üzerinde yapılmış araştırmalardan

⁵³ Nuray Sakallı ve Günnur Karakurt, “Evlilik Öncesi Yaşanan Cinsel İlişkiye ve Kadınların Evlilik Öncesi Cinsel İlişkide Bulunmasına Yönelik Tutumlar,” *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 22:1 (2001), s.26.

⁵⁴ Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Etmenler,” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18:2 (2009), s.22.

⁵⁵ Ali Ayten, “Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13:3 (2013), s.27.

örnekler verilerek, hangi dindarlık bileşeninin cinsel risk alma üzerinde daha etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

ABD’de 17-21 yaşlarındaki büyük ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada iç-güdümlü dindarlığın ergenlerin riskli cinsel davranış göstergelerinden biri olan cinsel birleşme sıklığı ile ilişkisi bulunmaz iken, dış-güdümlü dindarlık göstergesi olan kiliseye gitme sıklığının cinsel birleşme sıklığı ile olumsuz yönde ilişkili olduğu, ergenlerde kiliseye gitme sıklığı artarken cinsel birleşme sıklığının azaldığı bildirilmiştir. Bu çalışmada iç-güdümlü dindarlığın yalnızca ergenlerin cinsel suçluluk ve cinsel serbestlik gibi tutumları ile olumsuz yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir.⁵⁶ Aynı ülkede ergenlerle yapılan bir derleme çalışması ise dış-güdümlü dindarlık göstergesi olan ibadet ve törenlere katılımın ilk cinsel ilişkiye girme üzerindeki etkisini araştırmış, bunlara katılımın cinsel ilişkilere başlamayı siyahlara kıyasla beyaz kızlarda daha güçlü bir şekilde geciktirdiği tespit edilmiştir.⁵⁷

Dindarlığın ergen ve genç yetişkinler üzerinde riskli cinsel davranıştan koruyucu etkisinin ölçüldüğü ABD çalışmasında 15-21 yaş grubunda toplam 3168 katılımcıdan veri toplanmıştır. Çalışmada iç-güdümlü dindarlık dinin önemi, dış-güdümlü dindarlık ise kiliseye gitme sıklığı ile ölçülmüştür. Dinin çok önemli olduğunu belirten katılımcılar tüm yaşamları boyunca ortalama 1,9 kişi ile ilişkiye girdiklerini bildirirken, dinin daha az önemli olduğunu bildirenler ortalama 2,9 kişi ile ilişkileri olduğunu bildirmişlerdir. Benzer şekilde, dinsel tören ve ibadetlere daha sık katılanlar ortalama 1,2 kişi ile ilişkiye girerlerken daha az katılanlar ortalama 2,6 kişi ile tüm yaşamları boyunca ilişkiye girdiklerini bildirmişlerdir. Kısaca bu çalışmada her bir dindarlık bileşeninin cinsel risk almayı etkilediği ve azalttığı belirlenmiştir.⁵⁸

Latin kökenli Amerikalı 15-21 yaş grubundaki aynı ergen kızlar üzerinde 1995-2008 yıllarını kapsayan bir çalışmada, iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık bileşenlerinin ikisi de ölçülmüştür. Dinin öneminin, dinsel tören ve ibadetlere katılımın riskli cinsel davranış ile olumsuz yönde ilişkili olduğu, yani dinin riskli cinsel davranışa karşı koruyucu bir etmen olduğu belirlenmiştir. Dindarlığın, özellikle de dinsel tören ve ibadetlere katılımın Latin ergenler üzerinde koruyucu olduğu, tören ve ibadetlere katılım sıklığının cinsel risk alma ile ilişkisinin yıllar içerisinde bir değişim

⁵⁶ Fehring ve diğerleri, “Religiosity and Sexual Activity Among Older Adolescents,” ss.243-244.

⁵⁷ Rostosky ve diğerleri, “The Impact of Religiosity on Adolescent Sexual Behavior,” s.688.

⁵⁸ Haglung ve Fehring, “The Association of Religiosity, Sexual Education, and Parental Factors,” s.465.

göstermemesine karşın dine verilen önemin zaman içerisinde azaldığı görülmüştür.⁵⁹ Kenya’da yaşayan ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada ise ibadetlere katılanların (dış-güdümlü dindarlık göstergesi) ve daha yüksek dini inancı olanların (iç-güdümlü dindarlık göstergesi) daha düşük oranda cinsel risk aldıkları bildirilmiştir.⁶⁰

Başka bir çalışma ise psikiyatrik takipteki 12-16 yaşlarındaki cinsel açıdan etkin 80 Afrika kökenli Amerikalı ergen kız ve kızların bakımlarıyla ilgilenen öz anneleri, büyük anneleri ve üvey anneleri üzerinde yapılmıştır. Çalışmada kızların aldıkları cinsel risk, ilişkide kondom kullanma davranışları ve ilişkiye girdikleri toplam kişi sayılarıyla ölçülmüştür. Araştırma sonucunda kızlara bakım veren annelerin kiliseye gitme sıklığının çocuklarının ilişkide kondom kullanması ile bağıntılı olduğu, annelerin daha fazla ibadet ve törenlere katılmasının kızlarının daha fazla kondom kullanması ile bağlantılı olduğu, annelerin dindarlığının diğer değişkenler kontrol altına alındıktan sonra kızlarının kondom kullanmasını %15 oranında açıkladığı bildirilmiştir. Kızların kiliseye gitme sıklığı ise cinsel risk alma davranışları ile ilişkili bulunmamıştır. Bu sonuç kilise üyesi olmanın anneleri destekleyebileceğine ve kızlarının kondom kullanmasını artırması yönünde onlarla iletişim kurmalarında yardımcı olacağına işaret etmiştir.⁶¹ Aynı ülkede Afrika kökenli Amerikalı 612 ergen ve ergenlere birinci derecede bakım verenler üzerinde, aynı bireylerin uzun zaman incelendiği bir çalışmada da benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Dini bağlılık ve ibadetlere katılım şeklinde ölçülen ebeveyn dindarlığının, ergenlerde cinsel risk alma davranışlarından birden fazla kişi ile cinsellik ve düzensiz kondom kullanmayı azalttığı, ilk cinsel ilişkiye girme yaşını ise yükselttiği belirlenmiştir.⁶² Özetle belirtmek gerekirse iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık bileşenlerinin ergen riskli cinsel davranışı üzerindeki etkilerinin ölçüldüğü araştırma sonuçlarının değişkenlik arz etmesine karşın önemli bir kısmında her iki dindarlık bileşeninin de cinsel risk alma ile ilişkili olduğu, iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlığın özellikle birden fazla kişi ile cinsellik ve cinselliğe erken başlama gibi riskli cinsel davranışlar üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu, birden fazla kişi ile cinselliği azaltırken

⁵⁹ Lisa M. Edwards ve diğerleri, “Religiosity and Sexual Risk Behaviors Among Latina Adolescents: Trends from 1995 to 2008,” *Journal of Women’s Health* 20:6 (2011), s.876.

⁶⁰ Gyimah ve diğerleri, “Adolescent Sexual Risk-Taking in the Informal Settlements of Nairobi, Kenya,” s.20.

⁶¹ Wadiya Udell ve diğerleri, “The Impact of Mental Health Problems and Religiosity on African-American Girls’ HIV-Risk,” *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* 17:2 (2011), s.221.

⁶² Landor ve diğerleri, “The Role of Religiosity in the Relationship Between Parents, Peers, and Adolescent Risky Sexual Behaviors,” s.306.

cinselliğe başlama yaşını yükselttiği bildirilmiştir. Ancak bu bulguya ergenlerle ilgili tüm çalışmalarda ulaşılamamış, bazılarında iç ve dış-güdümlü dindarlık bileşenleri riskli cinsellikle ilişkili bulunmamıştır.

Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda ise karışık sonuçlara ulaşılmıştır. Üniversiteye yeni başlayan 230 öğrenci üzerinde ABD’de yapılan çalışmada iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık düzeylerinin riskli cinsel davranış üzerindeki etkisi araştırılmış, her iki dindarlık bileşeninin de cinsel etkinlik ile anlamlı ve olumsuz yönde ilişkisinin olduğu, yüksek dindarlık düzeyinin düşük orandaki cinsel açıdan etkinlik ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. İlginç olan sonuç ise dindarlık düzeyi yükseldikçe kondom kullanma oranının düştüğü şeklindedir. Öğrencilerin dindarlık düzeyleri aynı zamanda kondom kullanma sıklığı ile bağlantılı bulunmuş, dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların daha az kondom kullanmaları nedeniyle dindarlığın aynı zamanda üniversiteye yeni başlayan öğrenciler için risk etmeni olabileceği belirtilmiştir. Bu bulgu bize dindarlığın üniversiteye yeni başlayan ve cinsel açıdan etkin olmayan gençleri riskli cinsel eylemden koruyabileceğini, ancak cinsel açıdan etkin olan gençlerin güvenli cinsel ilişkiye girmelerini engelleyebileceğini göstermiştir.⁶³ ABD’de 408 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada iç-güdümlü dindarlığı ölçmek üzere dinsel duygular, dış-güdümlü dindarlığı ölçmek üzere ise ibadetlere katılım ölçütü olarak alınmıştır. Çalışma sonunda dış-güdümlü dindarlığın ölçütü olan ibadetlere katılım riskli cinsel davranışlarla en fazla ilişkili bulunurken, iç-güdümlü dindarlık ölçütü dinsel duyguların riskli cinsel davranışlarla daha zayıf ilişkisinin olduğu görülmüştür.⁶⁴

ABD’de 205 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada ise ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada “günlük yaşamda dinin varlığını güçlü bir şekilde hissetme” iç-güdümlü, “dini ibadetlere katılım” ise dış-güdümlü dindarlık göstergesi olarak tanımlanmıştır. Cinsel tutum ve davranışların ölçüldüğü bu çalışmada, günlük yaşamında dinin varlığını daha güçlü hisseden katılımcılar HIV’den daha fazla korkarken, ibadetlere katılanların HIV’den daha az korktukları bildirilmiş ve iç-güdümlü dindarlığın HIV riskine karşı koruyucu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁶⁵ Başka bir ABD çalışmasında 2100 üniversite öğrencisinden veri toplanmış ve dindarlık

⁶³ Ellen H. Zaleski ve Kathleen M. Schiaffino, “Religiosity and Sexual Risk-Taking Behavior During The Transition to College,” *Journal of Adolescence* 23 (2000), s.226.

⁶⁴ Penhollow ve diğerleri, “The Impact of Religiosity on the Sexual Behaviors of College Students,” ss.80-81.

⁶⁵ Lefkowitz ve diğerleri, “Religiosity, Sexual Behaviors, and Sexual Attitudes During Emerging Adulthood,” s.158.

yalnızca “dinin günlük yaşamdaki etkisi” sorusu ile ölçülmüştür. İç-güdümlü dindarlığın riskli cinsel davranış üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, dindarlık düzeyinin kız ve erkek öğrenciler için cinsel ilişkiye girilen kişi sayısı ile olumsuz yönde bağıntılı olduğu, ancak yalnızca kız öğrenciler için ilk cinsel ilişkiye girme yaşı ile olumlu yönde ilişkide olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, iç-güdümlü dindarlık düzeyleri yüksek olan kız ve erkek üniversite öğrencilerinin daha az kişi ile cinsel ilişkiye girdikleri, iç-güdümlü dindarlığın yalnızca kızların ilk ilişkiye girme yaşını geciktirdiği tespit edilmiştir.⁶⁶

980 Ugandalı üniversite öğrencisi üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise katılımcıların ailelerinde iç-güdümlü dindarlık göstergesi olarak “dinin ailedeki önemi” ölçüt olarak alınmış ve ölçülmüştür. Ailelerinde dinin daha az önemli olduğunu bildiren katılımcıların anlamlı olarak daha fazla kişi ile cinsel ilişkiye girdikleri ve cinselliğe daha erken yaşlarda başladıkları tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmada dindarlığın kondom kullanma olasılığı üzerinde bir etkisinin olmadığı bildirilmiştir.⁶⁷ ABD’de 960 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada kadın ve erkek öğrencilerin cinsel davranışını farklı etmenlerin belirlediği, erkeklerin cinsel davranışının cinsel tutumlar, dindarlık ve maneviyattan etkilendiği, kadın öğrencilerin cinsel davranışının ise büyük oranda cinsel tutumlardan etkilendiği bildirilmiştir. Bunun yanında, erkeklerin cinsel ilişkiye girmesi üzerinde iç-güdümlü dindarlığın, kadınların üzerinde ise ibadet ve törenlere katılımın, diğer bir deyişle de dış-güdümlü dindarlığın etkili olduğu tespit edilmiştir.⁶⁸

ABD’de 647 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada yalnızca dış-güdümlü dindarlık ölçülmüş olup, dinsel ayin, ibadet ve törenlere katılımın daha düşük düzeyde uyuşturucu madde kullanımı ve cinsel eylem gibi risk davranışları ile ilişkisi görülmüştür. Haftada bir kez ibadetlere katılan gençlerle kıyaslandıklarında, ibadet ve törenlere katılmayan gençlerde uyuşturucu madde kullanma olasılığının 3,9 kat daha yüksek olduğu ve daha yüksek oranda cinsel eylemde buldukları tespit edilmiştir.⁶⁹ Aynı ülkede 83 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada ise,

⁶⁶ Simons ve diğerleri, “The Effect of Religion on Risky Sexual Behavior Among College Students,” ss.475-476.

⁶⁷ Anette Agardh ve diğerleri, “The Impact of Socio-Demographic and Religious Factors upon Sexual Behavior among Ugandan University Students,” 6:8 (2011), s.1.

⁶⁸ Raffy R. Luquis ve diğerleri, “Religiosity, Spirituality, Sexual Attitudes, and Sexual Behaviors Among College Students,” *Journal of Religion and Health* 51 (2012), ss. 610-612.

⁶⁹ Kirk ve Lewis, “The Impact of Religious Behaviors on the Health and Well-Being of Emerging Adults,” s.1039.

dini inancın (iç-güdümlü dindarlık) daha az riskli cinsel davranış ve alkol kullanımı ile bağlantılı olduğu, kilisede ibadet ve ayinlere katılımın (dış-güdümlü dindarlık) ise riskli cinselliğe karşı koruyucu bir etkisinin olmadığı görülmüştür.⁷⁰ Özetle iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık bileşenlerinin üniversite öğrencilerinin cinsel risk alması üzerindeki etkisinin biraz karışık olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle araştırmaların çoğunluğunda iç-güdümlü, bazılarında ise dış-güdümlü dindarlığın riskli cinselliği azalttığı belirlenirken, birkaçında dindarlığın kondom kullanma oranını azaltması nedeniyle kendi başına risk etmeni olabileceği bildirilmiştir.

Konu ile ilişkili yetişkin örneklemini üzerinde yapılan çalışmaların ise sayıca daha kısıtlı olması genellemelere ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Dindarlığın dış-güdümlü ve iç-güdümlü dindarlık olarak ölçüldüğü Amerikalı kadın ve erkeklerin ulusal sağlık anketinde 15-44 yaş grubundaki 9837 katılımcıdan veri toplanmıştır. Dinsel tören ve ibadetlere katılımın cinsel riski azaltmada kadınlar üzerinde etkili olduğu, ancak erkekler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, haftada ikiden fazla dinsel tören ve ibadetlere katılan kadınların bu tören ve ibadetlere katılmayanlarla kıyaslandıklarında daha az cinsel risk aldıkları belirlenmiştir. Ancak bu çalışmada iç-güdümlü dindarlık değişkeninin, diğer bir deyişle dinin öneminin her iki cinsiyette de riskli cinsel davranış ile ilişkisinin olmadığı görülmüştür.⁷¹

Değerlendirme Ve Sonuç

Dindarlığın riskli cinsel davranışla ilişkisini ölçen çalışmaların sonuçları değişiklik göstermektedir. Dindarlığın bileşenleri olan iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlıklar arasında cinsel risk alma konusunda bazı farklar tespit edildiği gibi, cinsiyetler arasında, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemleri arasında da cinsel risk almanın belirgin özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Ergenlik döneminde tek boyutlu olarak ölçülen dindarlığın cinsel risk alma üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar üzerinden ergen kızların dindarlık düzeylerinin cinselliğe başlamayı geciktirdiği tespit edilmiştir. Ancak sonuçların erkek ergenler için karışık olduğu, dindarlığın riskli cinsellekle tutarlı bir şekilde bağlantılı olmadığı görülmüştür. Ergen dindarlığının iç-güdümlü ve dış-güdümlü olarak, diğer bir deyişle iki boyutlu

⁷⁰ Erin W. Moore ve diğerleri, "Religiosity, Alcohol Use, and Sex Behaviors Among College Student-Athletes," *Journal of Religion and Health* 52 (2013), ss.936, 937.

⁷¹ Gillum ve Holt, "Associations Between Religious Involvement and Behavioral Risk Factors for HIV/AIDS," s.289.

ölçüldüğü araştırma sonuçları değişiklik göstermesine karşın, çalışmaların önemli bir kısmında her bir dindarlık bileşeninin cinsel risk alma ile ilişkili olduğu, özellikle birden fazla kişi ile cinsellik ve cinselliğe erken başlama gibi riskli cinsel davranışlar üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, birden fazla kişi ile cinselliği azalttığı ve cinselliğe başlama yaşını yükselttiği görülmüştür.

Genç yetişkinlik dönemindeki çalışmaların ise neredeyse tamamına yakını üniversite öğrencilerinin cinsel davranışları üzerinde yoğunlaşmıştır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan ve dindarlığın riskli cinsel davranış üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar genellikle gençlerin dindarlık düzeylerinin muhafazakâr cinsellik ile ilişkili olduğunu, dindar öğrencilerin, özellikle de kadın üniversite öğrencilerinin cinsellikte duygusal bağlılık aradıklarını belirlemiştir. İlişkilerde duygusal bağlılık aranması birden fazla kişi ile cinselliği azalttığından HIV riskini düşürücü etkiye sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin dindarlığının iç ve dış-güdümlü dindarlık olarak ölçüldüğü çalışma sonuçlarının karışık olduğu, araştırmaların çoğunluğunda iç-güdümlü, bazılarında ise dış-güdümlü dindarlığın cinsel risk almayı azalttığı, araştırmaların bir kaçında ise dindarlığın cinsel risk almayı artırdığı tespit edilmiştir.

Yetişkin örneklemleri üzerindeki çalışmaların ise sayıca yetersiz olması, bu konuda genellemelere gidilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle yetişkin gelişim dönemindeki çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Ergenlikten gençliğe doğru gelişimsel olarak bakıldığında, dindarlık düzeyinin riskli cinsel davranış ile ilişkisinin yıllar içerisinde azaldığı ve bu ilişkinin özellikle de ergenlik dönemindeki kızlarda erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Üniversite çağı gencin hayatında ailesinden uzak kaldığı, daha özgür yaşam tarzlarını denemek için elverişli koşullara kavuştuğu bir dönemdir. Bunun yanında ergenlik döneminde iç ve dış-güdümlü dindarlığın riskli cinsellikle eşit oranlarda ilişkili olduğu görülürken genç yetişkinlik döneminde dış-güdümlü dindarlığın riskli cinsellikle ilişkisinin daha yüksek oranda zayıfladığı, buna karşın iç-güdümlü dindarlığın riskli cinsellik üzerindeki etkisinin daha sürekli olduğu söylenebilir.

Dindarlığın nasıl ölçüleceği konusunda fikir birliği olmaması, araştırmalarda dindarlık düzeylerinin farklı ölçütlerle ölçülmüş olması, çoğu araştırmada dindarlığın yalnızca bir soru ile ölçülmeye çalışılması sonuçlar arasındaki farklılıkların başlıca nedenleri arasında sayılabilir. Dünya

üzerindeki farklı toplumlarda, ölkelerde, yaş gruplarında inanç ve ibadetlere değişik derecelerde önem yüklenmesi, söz konusu farklılıkların diğer nedenleri arasındadır. Dindarlık ile cinsel risk alma davranışı arasında sebep-sonuç biçiminde bir nedensellik (causality) ilişkisi kurma zorluğu, çalışmaların önemli bir kısmında farklı yaşlardan bireylerin dindarlık ve riskli cinsellikle ilişkili davranışlarının aynı zaman içerisinde ölçülerek karşılaştırılmasına, aynı örneklem grubunun yıllar boyunca incelenmesine yönelik araştırma tasarımlarının ise görece daha az çalışılmış olmasına dayanmaktadır. Dindarlık ve cinsel risk alma ile ilgili araştırmaların yeterince yapılmamasının bir başka nedeni ise din psikolojisinin psikologlar açısından oldukça yeni bir araştırma ve uygulama alanı olmasıdır. İlk kez 2009 yılında Amerikan Psikoloji Derneği (APA) tarafından yalnızca din ile ilgili konuların ele alındığı ilk akademik dergi olan “Psychology of Religion and Spirituality” yayına başlamıştır.⁷²

Türkiye’de HIV/AIDS bir sağlık sorunu olma yolunda ilerlemekte olup, hastalık en fazla 20-49 yaşlarındaki genç ve yetişkinlerde görölmektedir. Hastalığın Türkiye’de görölmesinin en önemli nedenleri arasında; nüfus hareketliliği (dışarıdan göç alması), bir turizm ölkesi olması, seks işçilerinin özellikle de kayıtsız çalışanların artması ve yurt dışında çalışan Türk işçiler sayılabilir⁷³. Diğer bir görüşe göre ise ticari seks işçiliğinin yaygın olması, buna karşılık kondom kullanımının düşük olması, seks işçilerinin çoğunun Doğu Avrupa ölkelerinden gelmesi ve müşterilerinin Türk olması HIV riskini artıran davranışlar olarak bildirilmiştir⁷⁴. Buna karşın Türkiye’de HIV riskini önlemeye yönelik halk sağlığı programları yeterince uygulamaya konulmadığı gibi dindarlığın riskli cinsel davranışı önlemede ne derecede etkili olduğu da yeterince sınanmamıştır. Yukarıda sunulan tarama ve yorumlar Hıristiyan dininin egemen olduğu batı toplumlarındaki bilimsel araştırmalara dayanmaktadır. Türkiye’de dindarlığın riskli cinsel davranışı azalttığıının tespit edilmesi durumunda HIV riskini önleme programlarına katılması yararlı olacaktır.

⁷² Ralph W. Hood, “Psychology and Religion,” *Encyclopedia of Human Behavior*, s.203.

⁷³ Aygen Tümer ve Serhat Ünal, “HIV/AIDS Epidemiyolojisi ve Korunma,” Serhat Ünal ve Aygen Tümer (ed.), *Güncel Bilgiler Işığında HIV/AIDS* (Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi, 2006) içinde, s.18.

⁷⁴ Stine Nielson ve Jeffrey V. Lazarus, “HIV/AIDS Country Profiles for the WHO European Region,” Srdan Matic ve diğerleri (ed.), *HIV/AIDS in Europe, Moving from Death Sentence to Chronic Disease Management* (Copenhagen: World Health Organization, 2006) içinde, s.271.

KAYNAKÇA

- Adamczyk, Amy & Jacob Felson. "Friends' Religiosity and First Sex," *Social Science Research* 35 (2006), ss.924-947.
- Adamczyk, Amy & Brittany E. Hayes. "Religion and Sexual Behaviors: Understanding the Influence of Islamic Cultures and Religious Affiliation for Explaining Sex Outside of Marriage," *American Sociological Review* 77:5 (2012), ss. 723-746.
- Agardh, Anette, Gilbert Tumwine & Per-Olof Östergren. "The Impact of Socio-Demographic and Religious Factors upon Sexual Behavior among Ugandan University Students," *Plosone* 6:8 (2011), ss.1-12.
- Ayten, Ali. "Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma," *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13:3 (2013), ss.7-31.
- Baker, M. D. "Risk-Taking Behavior (Young Male Syndrome)," *Encyclopedia of Human Behavior*, ss.276-279.
- Berry, Devon, Colleen P. Bass, Cecily Shimp-Fassler & Paul Succop. "Risk, Religiosity, and Emerging Adulthood: Description of Christian, Jewish, and Muslim University Students and Entering the Freshman Year," *Mental Health, Religion & Culture* 16 (2013), ss. 695-710.
- Breakwell, Glynis. M. *The Psychology of Risk*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Bryant, Kendall J., Steve Nelson, R. Scott Braithwaite & Deidra Roach. "Integrating HIV/AIDS and Alcohol Research," *Alcohol Research & Health* 33 (2010), ss.167-178.
- Chatters, Linda M. "Religion and Health: Public Health Research and Practice," *Annual Review of Public Health* 21 (2000), ss.335-367.
- Edwards, Lisa M., Kristin Haglund, Richard J. Fehring & Jessica Pruszynski. "Religiosity and Sexual Risk Behaviors among Latina Adolescents: Trends from 1995 to 2008," *Journal of Women's Health* 20:6 (2011), ss.871-876.
- Elifson, Kirk W., Hugh Klein & Claire Sterk "Religiosity and HIV Risk Behaviors Involvement Among At Risk Women," *Journal of Religion and Health* 42:1 (2003), ss.47-65.
- Fehring, Richard J., Kerry H. Cheever, Karyn German & Connie Philpot. "Religiosity and Sexual Activity among Older Adolescents," *Journal of Religion and Health* 37 (1998), ss. 229-246.
- Francis, Leslie J. "Implicit Religion, Explicit Religion and Purpose in Life: An Empirical Enquiry among 13 to 15 Year Old Adolescents," *Mental Health, Religion & Culture* 16:9 (2013), ss. 909-921.
- Garriguet, Didier. "Early Sexual Intercourse," *Health Reports* 16:3 (2005), ss.9-18.
- Gillum, R.F. & Cheryl L. Holt. "Associations between Religious Involvement and Behavioral Risk Factors for HIV/AIDS in American Young Women and Men in a National Health Survey," *Annals of Behavioral Medicine* 40 (2010), ss.284-293.
- Gold, Melanie A., Anya V. Sheftel, Laurel Chiappetta, Amanda J. Young, Allan Zuckoff, Carlo C. DiClemente & Brian A. Primack. "Associations between Religiosity and Sexual and Contraceptive Behaviors," *Journal of Pediatric Adolescent Gynecology* 23 (2010), ss.290-297.
- Graham, Jesse & Jonathan Haidt. "Beyond Beliefs: Religious Bind Individuals Into Moral Communities," *Personality and Social Psychology Review* 14:1 (2010), ss.140-150.

- Granger, Maury D. & Gregory N. Price. "Does Religion Constrain the Risky Sex Behaviors Associated with HIV/AIDS?," *Applied Economics* 41 (2009), ss.791-802.
- Green, Morgan & Marta Elliott. "Religion, Health, and Psychological Well-Being," *Journal of Religion and Health* 49 (2010), ss.149-163.
- Gyimah, Stephen Obeng, Ivy Kodzi, Jacques Emina, Jones Adjei & Alex Ezeh. "Adolescent Sexual Risk-Taking in the Informal Settlements of Nairobi, Kenya: Understanding the Contributions of Religion," *Journal of Religion and Health* 53 (2014), ss.13-26.
- Gyimah, Stephen Obeng, Eric Y. Tenkorang, Baffour K.Takyi, Jones Adjei & Gabriel Fosu. "Religion, HIV/AIDS and Sexual Risk-Taking among Men in Ghana," *Journal of Biosocial Science* 42 (2010), ss.531-547.
- Haglund, Kristin A. & Richard J. Fehring. "The Association of Religiosity, Sexual Education, and Parental Factors with Risky Sexual Behaviors among Adolescents and Young Adults," *Journal of Religion and Health* 49 (2010), ss.460-472.
- Hardy, Sam A. & Marcela Raffaelli. "Adolescent Religiosity and Sexuality: An Investigation of Reciprocal Influences," *Journal of Adolescence* 26 (2003), ss.731-739.
- Hawes, Starlyn M. & Jannette Y. Berkley-Patton. "Religiosity and Risky Sexual Behaviors Among an African American Church-Based Population," *Journal of Religion and Health* 53 (2014), ss. 469-481.
- Haydon, A., A. L. McRee & C. T. Halpern. "Risk-Taking Behavior," *Encyclopedia of Adolescence*, ss. 255-263.
- Hood, Ralph W. "Psychology and Religion," *Encyclopedia of Human Behavior*, ss. 201-208.
- Hood, Ralph W., Peter C. Hill & Bernard Spilka. *The Psychology of Religion*. New York: Guilford Press, 2009.
- Howard, Donna E. & Min Qi Wang. "The Relationship between Substance Use and STD/HIV-Related Sexual Risk Behaviors among U. S. Adolescents," *Journal of HIV/AIDS Prevention in Children & Youth* 6 (2004), ss.65-82.
- Hull, Shawnika J., Michael Hennessy, Amy Bleakley, Martin Fishbein & Amy Jordan. "Identifying the Causal Pathways from Religiosity to Delayed Adolescent Sexual Behavior," *Journal of Sex Research* 48:6 (2011), ss.543-553.
- Ibanez, Gladys E., Steven P. Kurt, Hilary L. Surratt & James A. Inciardi. "Correlates of Heterosexual Anal Intercourse among Substance-Using Club-Goers," *Archives of Sexual Behavior* 39 (2010), ss.955-967.
- Kahneman, Daniel & Amos Tversky. "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk," *Econometrica* 47:2 (1979), ss.263-292.
- Kirby, D. "Risky Sexual Behavior," *Encyclopedia of Adolescence*, c.3, ss. 264-275.
- Kirk, Chris Michael & Rhonda K. Lewis. "The Impact of Religious Behaviors on the Health and Well-Being of Emerging Adults," *Mental Health, Religion & Culture* 16:10 (2013), ss. 1030-1043.
- Kurt, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18:2 (2009), ss.1-26.
- Landor, Antoinette, Leslie Gordon Simons, Ronald L. Simons, Gene H. Brody, & Frederick Gibbons. "The Role of Religiosity in the Relationship Between Parents, Peers, and Adolescent Risky Sexual Behaviors," *Journal of Youth and Adolescence* 40 (2011), ss.296-309.

- Lefkowitz, Eva S., Meghan M. Gillen, Cindy L. Shearer & Tanya L. Boone. "Religiosity, Sexual Behaviors, and Sexual Attitudes During Emerging Adulthood," *The Journal of Sex Research* 41 (2004), ss.150-159.
- Luquis, Raffy R., Gina M. Brelsford & Liliana Rojas-Guyler. "Religiosity, Spirituality, Sexual Attitudes, and Sexual Behaviors among College Students," *Journal of Religion and Health* 51 (2012), ss.601-614.
- McCree, Donna Hubbard, Gina M. Wingood, Ralph DiClemente, Susan Davies & Katherine F. Harrington. "Religiosity and Sexual Risk Behavior in African-American Females," *Journal of Adolescent Health* 33 (2003), ss.2-8.
- Möller, Niklas. "The Concepts of Risk and Safety", Sabine Roeaser, Rafaela Hillerbrand, Per Sandin & Martin Peterson (ed.). *Handbook of Risk Theory* (New York: Springer, 2012), ss.56-85
- Moore, Erin W., Jannette Y. Berkley-Patton & Starlyn M. Hawes. "Religiosity, Alcohol Use, and Sex Behaviors among College Students-Athletes," *Journal of Religion and Health* 52 (2013), ss.930-940.
- Neymotin, Florence & Teresa M. Downing-Matibag. "Religiosity and Adolescents' Involvement with Both Drugs and Sex," *Journal of Religion and Health* 52 (2013) ss.550-569.
- Nielson, Stine & Jeffrey V. Lazarus. "HIV/AIDS Country Profiles for the WHO European Region," Srdan Matic, Jeffrey V. Lazarus & Martin C. Donoghoe (ed.), *HIV/AIDS in Europe, Moving from Death Sentence to Chronic Disease Management* (Kopenhagen: World Health Organization, 2006), ss.243-274.
- Noden, Bruce H., Aurelia Gomes & Aldina Ferreira. "Influence of Religious Affiliation and Education on HIV Knowledge and HIV-Related Sexual Behaviors among Unmarried Youth in Rural Central Mozambique," *AIDS Care* 22:10 (2010), ss.1285-1294.
- Okulicz-Kozaryn, Adam. "Religiosity and Life Satisfaction Across Nations," *Mental Health, Religion & Culture* 13:2 (2010), ss.155-169.
- Patrick, Megan E., Patrick M. O'Malley, Lloyd D. Johnson, Yvonne M. Terry-McElrath & John E. Schulenberg. "HIV/AIDS Risk Behaviors and Substance Use by Young Adults in the United States," *Prevention Science* 13 (2012), ss.532-538.
- Penhollow, Tina., Michael Young & William Bailey. "Relationship between Religiosity and Hooking Up Behavior", *American Journal of Health Education* 38:6 (2007), ss.338-345.
- Penhollow, Tina, Michael Young & George Denny. "The Impact of Religiosity on the Sexual Behaviors of College Students," *American Journal of Health Education* 36:2 (2005), ss.75-83.
- Peterson, Alan & Lain Wilkinson. "Health, Risk, and Vulnerability, An Introduction," Alan Peterson and Iain Wilkinson (ed.), *Health, Risk and Vulnerability* (Londra: Routledge, 2008), ss.1-15.
- Prabhu, V. P. "Risk-Taking," *Encyclopedia of Creativity*, ss.319-323.
- Rabinowitz, Vita C. "Risk-Taking and Sexual Behavior," *Encyclopedia of Applied Psychology*, c.3, ss.281-287.
- Rostosky, Sharon Scales, Brian L. Wilcox, Margaret Laurie Comer Wright & Brandy A. Randall. "The Impact of Religiosity on Adolescent Sexual Behavior: A Review of the Evidence," *Journal of Adolescent Research* 19 (2004), ss.677-697.
- Sakallı, Nuray, Günnur Karakurt & Ozanser Uğurlu. "Evlilik Öncesi Yaşanan Cinsel İlişkiye ve Kadınların Evlilik Öncesi Cinsel İlişkide Bulunmasına Karşı

- Tutumlar,” *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 22:1 (2001), ss.15-29.
- Sedikides, Constantine. “Why Does Religiosity Persist,” *Personality and Social Psychology Review* 14:1 (2010), ss.3-6.
- Simons, Leslie Gordon, Callie Harbin Burt & F. Ryan Peterson. “The Effect of Religion on Risky Sexual Behavior among College Students,” *Deviant Behavior* 30 (2009), ss.467-485.
- Sinha, Jill W., Ram A. Cnaan & Richard J. Gelles. “Adolescent Risk Behaviors and Religion: Findings from a National Study,” *Journal of Adolescence* 30 (2007), ss.231-249.
- Steinberg, Laurence. “Risk Taking in Adolescence: What Changes and Why,” *Annals New York Academy of Science* 21 (2004), ss.51-58.
- Stulhofer, Aleksander, Cynthia Graham, Ivana Bozicevic, Kresimir Kufrin & Dean Ajdukovic. “An Assessment of HIV/STI Vulnerability and Related Sexual Risk-Taking in a Nationally Representative Sample of Young Croatian Adults,” *Archives of Sexual Behavior* 38 (2009), ss.209-225.
- Stulhofer, Aleksander., Damir Soh, Nika Jelaska, Valeria Bacak & Ivan Landripet. “Religiosity and Sexual Risk Behavior among Croatian College Students, 1998-2008,” *Journal of Sex Research* 48 (2011), ss.360-371.
- Trinitapoli, Jenny & Mark D. Regnerus. “Religion and HIV Risk Behaviors among Married Men: Initial Results from a Study in Rural Sub-Saharan Africa,” *Journal for the Scientific Study of Religion* 45:4 (2006), ss.505-528.
- Tümer, Aygen & Serhat Ünal. “HIV/AIDS Epidemiyolojisi ve Korunma,” Serhat Ünal ve Aygen Tümer (ed.), *Güncel Bilgiler Işığında HIV/AIDS* (Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi, 2006), ss. 9-26.
- Udell, Wadiya., Geri Donenberg & Erin Emerson. “The Impact of Mental Health Problems and Religiosity on African-American Girls’ HIV-Risk,” *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* 17:2 (2011), ss.217-224.
- Vasilenko, Sara A., Christina I. Duntzee, Yao Zheng & Eva S. Lefkowitz. “Testing Two Process Models of Religiosity and Sexual Behavior,” *Journal of Adolescence* 36 (2013), ss.667-673.
- Zaleski, Ellen H. & Kathleen M. Schiaffino. “Religiosity and Sexual Risk-Taking Behavior during the Transition to College,” *Journal of Adolescence* 23 (2000), ss.223-227.
- Zinn, Jens O. “Introduction: The Contribution of Sociology to the Discourse of Risk and Uncertainty”. Jens O. Zinn (ed.), *Social Theories of Risk and Uncertainty, An Introduction* (Malden, MA: Blackwell Publishing. 2008), ss.1-15.